

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

2021-yil. 5-son.

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

LANGUAGE AND LITERATURE

TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV
Dilshod KENJAYEV
Qozoqboy YO'LDOSHEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Nargiza RAHMONQULOVA
Yorqinjon ODILOV
Mamatqul JO'RAYEV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Baxtiyor DANİYAROV
Abdurahim NOSIROV
Tolib ENAZAROV
Ravshan JOMONOV
Zulxumor MIRZAYEVA
Nilufar NAMOZOVA
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinbosari)

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Emma TOROSYAN

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri Matbuotchilar ko'chasi
32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10,
(71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Jurnaldan ko'chirib bosilgan maqolalar "Til va adabiyot ta'limi" dan olindi, deb izohlanishi shart.

Jurnalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat nuqtayi nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-mulohazalari bosilishi mumkin.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga 2021.25.04.da topshirildi. Ofset usuli-da chop etildi. Qog'oz bichimi 60x84/8. Shartli bosma tabog'i 6,0. «Times» garniturasini 10, 11 kegl. "PRESS-PRINT" bosmaxonasida chop etildi.

Manzil: Toshkent vil., Yuqorichirchiq tum., Yik-ota, Oqibat ko'chasi 50 uy. Buyurtma ___ Adadi 5100 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

MUNDARIJA

Baxtiyor MENGLIYEV. Til, alifbo, imlo: muammoga ilmiy yechim zarur	3
Dilfuza PO'LATOVA. Rusiyazabon guruhlarda bosh bo'lak - eganing ifodalanishini klaster texnologiyasi orqali tushuntirishning o'ziga xos afzalliklari	5
Muharram KAMOLOVA. Mumtoz matnlar bilan ishlash usullari	7
Mamatqul JO'RAYEV. Piskent dostonchilik maktabi va berdi baxshi haqida yangi ma'lumotlar	9
Xo'jamurod JABBOROV. Dehqonchilikka oid terminlarni o'quvchilarga o'rgatish	11
Anadjan BALTAYEVA. Adabiyot darslarida o'quvchilarga badiiy asar qahramonlarini tanqidiy baholashni o'rgatish	13
Abdulaziz SHARIPOV. Talabalarga chet til leksikasini o'rgatishda nutq faoliyati turlarining ahamiyati	15
Nargiza BABANIYAZOVA. Use of ict in teaching foreign languages	16
Shoira NORMATOVA. O'zbek nasrida gender mavzusining shakllanish bosqichlariga bir nazar	18
Gulruxbegim RAVSHANOVA. Shoir hajviyotining takomil tadriji	20
Muxayyo RAYXONOVA. Borliqda inson o'rni va uning vazifalari muammosi	21
Saida MAKSUMOVA. Tog'ay Murod asarlarida grammatik takror orqali ekspressivlikning ifodalanishi	23
Qonaqbay TURDIBAYEV. Davr ruhiyatini tasvirlashda lirik qahramonning o'rni	24
Nilufar SULTONOVA. Badiiy iqtibosning adabiyotdagi o'rni	26
G'ayrat URAZBAYEV. Isajon Sulton hikoyalarida mavzu va muammo ifodasi	28
Shamsiddin YODGOROV. Toledo tarjima maktabi vakillarining Qur'on tarjimasini bilan bog'liq ilmiy faoliyatiga tanqidiy nazar	30
Farida SAFAROVA. Translation of confectionery terminology through transcription and transliteration	32
Sarvar MAXMUDOV. Malaka oshirish jarayonini innovatsion-variativ yondashuv asosida takomillashtirish	34
Ikromjon HABIBJONOV. Soliq-bojxona terminlari tizimi	36
Halima AHMEDOVA, O'g'lonoy XUDAYNAZAROVA. Frazologizm - olamni ko'rish, his etish va anglashning lingvomadaniy usuli	38
Gulnoza KURBANOVA, Muharram XAFIZOVA. Shifobaxsh o'simliklarning ilmiy va xalq tilidagi nomlari	40
Nigina RASULEVA. Xitoy tarmoq (internet) adabiyotining takomil bosqichlari	42
O'ral XOLIYOROV. Ta'limiy korpusda so'z ma'nolari izohiga doir ma'lumotlar bazasini shakllantirish	44
Feruza MURATOVA. "Devonu lug'otit turk" asarida "non" atamasi	47
Lobar MARDONOVA, Sohiba SAIDMURODOVA. "Mironshoh mirzo" romanining tarixiy-badiiy aspektidagi tahlili	49
Nazira YANGIBAYEVA. "Maorif va o'qitg'uchi" jurnalida imlo masalasining yoritilishi	50
Go'zal ZAKHIDOVA. "Mehmon" so'zining ingliz va o'zbek tillaridagi kognitiv tahlili	51
Dilfuza DJUMAMBETOVA. Ingliz tili stilistikasini o'qitishda milliy-madaniy yondashuv	53
Mahfuza TUYCHIYEVA. Adabiy ta'limda o'quv materialini taqdim etish talablari	55

ADABIY TA'LIMDA O'QUV MATERIALINI TAQDIM ETISH TALABLARI

Mutolaa madaniyatini shakllantirishda, avvalo, o'quvchi qalbida estetik didni yuksaltirish, go'zal fazilatlarini qaror toptirish, shuningdek, yozuvchi mahorati, asar poetikasi, badiiyat olami sinoatlarini o'zlashtirishni ta'minlaydigan ish usullariga ehtiyoj sezilaveradi.

Badiiy asar mohiyatini teran idrok etish uni tushunib, ongli o'qishga har tomonlama bog'liq bo'lib, natijada o'quvchilarda jamiyatdagi o'zaro munosabatlar, hayotda duch kelish mumkin bo'lgan muammolarni hal qilish xususida atroflicha fikr yuritish va xulosalar chiqarish imkoniyati yuzaga keltiriladi. Shunda o'quvchida kreativlik kompetensiyasi: o'z ishiga ijodiy yondashish, muammoli vaziyatlarga yechim topa olish, mustaqil qarorlar qabul qilish malakalari rivojlantiriladi. Bunda o'quv materialini o'quvchiga to'g'ri taqdim etish muhim.

Jismoniy, ruhiy va intellektual rivojlanayotgan o'smir shaxsining kamol topishi uchun adabiyot darslarida badiiy matn mohiyatiga olib kiradigan, o'ylashga va munosabat bildirishga undaydigan o'quv materiallaridan foydalanish zarur. "Badiiy adabiyot san'at sifatida inson ruhiyatiga (xususan, hissiyotlari, intellekti, tafakkuriga) o'zgarish, yangilanish olib kiradi".¹ [1: 15]

Adabiy ta'limda o'quv materialini tanlashda:

– savol va topshiriqlarning asta-sekinlik bilan murakkablashib borishi;

– savol-topshiriqlar bilan badiiy matn o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash, ya'ni o'quvchi savol-topshiriqni bajarishda bevosita badiiy matnga tayanib o'z fikrini aytishga yo'naltirilishi;

– badiiy asar qahramonlarini o'zi va tengdoshlari bilan taqqoslashi, muayyan xulosalar chiqarishi maqsadga muvofiqdir. Chunki ijtimoiy qiyoslash psixologiyada mustaqil fikrlashga sabab bo'luvchi asosiy fenomen hisoblanadi. O'quvchining o'zini asar qahramonlari bilan solishtirishi uning o'z fikri, qobiliyati va imkoniyatlarini baholashiga xizmat qiladi;

– yozuvchi mahoratini anglatishga xizmat qiladigan, badiiy so'z qudratini ko'rsatadigan didaktik topshiriqlarning berilishi o'quvchining adabiy ta'limga qiziqishini oshiradi. Bu esa o'smiringa ijobiy ta'sir o'tkazishga, uni tarbiyalashga imkon yaratadi.

Bundan tashqari, maktabda adabiy materiallar ustida ishlayotganda o'qituvchi o'quvchining adabiy asarlarni o'zlashtirishidagi imkoniyatlariga ishonch bildi-

rishi, shuningdek, o'zaro samimiy do'stona aloqa ham o'qitish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarda badiiy asar o'qishga qiziqish uyg'otish siri o'qituvchining ular bilan hamkorlikni tashkil qila bilishidir. Bu shunday faoliyatki, unda o'quvchi o'zini o'qitishning obyekti deb emas, balki mustaqil, erkin faoliyat ko'rsatuvchi shaxs – subyekt sifatida his qiladi. O'quv jarayonini tashkil qilishda o'quvchi bilan samimiy maslahatlashish uning o'z ixtiyori bilan bu jarayonga kirishib ketishiga imkoniyat yaratadi. O'quvchida o'zini tanish hamda o'zgaralar oldidagi mas'uliyatni his qilish tuyg'ularini shakllantirishga faqat uni shaxs sifatida hurmat qilish bilangina erishish mumkin.

Tarbiyachining insoniy pozitsiyasi shundaki, u o'quvchini tabiatan qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilib, u yashayotgan muhitga, uning hayotiga kirib borishi, xatti-harakatlari omillarini tushunishi barobarida uning qarashlari o'quvchi qarashlari bilan uyg'unlashib ketishi kerak. Bu uyg'unlik o'quvchi uchun muhim bo'lgan insoniy qadriyatlarni, hayotga sog'lom munosabatni shakllantiruvchi adabiyot darslarida adabiy materiallar ustida ishlash jarayonida katta samara beradi.

Maktabda darslar nafaqat ta'limni tashkil qilishning asosiy shakli, balki har bir o'quvchini shaxsiy hayotga yo'naltiruvchi asosiy jarayon hamdir. Shunday ekan, adabiyot darslarining asosiy ashyosi bo'lgan adabiy materiallar mana shu jihatlarni ham inobatga olgan holda taqdim etilishi, ular ustida ishlashda esa o'quvchining kundalik hayotiga bevosita aloqador bo'lgan lavhalarga alohida e'tibor qaratilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Asar matni ustida ishlash, badiiy matnni o'zlashtirish o'z holicha murakkab jarayon. Bu jarayonda yuqori o'smirlilik yoshida shakllanib ulgurgan o'ziga xos hissiyot va fikrlash faoliyati muhim omil sanaladi. Shuning uchun bu yoshdagi o'quvchiga o'rganish uchun taqdim etilgan badiiy asar o'z mazmuni, qahramonlarining xatti-harakati, voqea-hodisalarning rivoji, badiiyligi bilan o'quvchilar o'z tushunchalari doirasida fikr aytishiga, erkin munozaraga kirisha olishiga zamin yaratadigan bo'lishi talab etiladi.

Demak, mazmun ko'lami keng, lekin bir qarashda bo'rtib ko'zga tashlanmaydigan, "yo'naltiruvchi" xususiyatga ega o'quv materiallari yordamida o'quvchining badiiy matnni tushunishiga erishiladi.

¹ Ahmedov S., Qo'chqorov R., Rizayev Sh. Adabiyot. 6-sinf uchun darslik. II qism. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017. 15-bet.